

Nótaí don Oide: Rang a Cúig agus Rang a Sé

Cúlra do na Múinteoirí

Is litir don domhan í *Laudato Si'*, scríofa ag An Pápa Proinsias. Ciallaíonn *Laudato Si'*, 'Moladh Duit'. Cuireann An Pápa Proinsias i gcuimhne dúinn sa litir gur bronnantas ó Dhia é an domhan. Is do chách an bronnantas seo, is é ár ndomhan, ár n-áit chónaithe choiteann é. Déanann An Pápa Proinsias cur síos ar na rudaí uafásacha atá ag tarlú faoi láthair ar domhan. Meabhraíonn sé dúinn go gcuirtear glao orainn mar Chríostaithe, grá Dé a roinnt ar chách, go forleathan ar fud an tsaoil. Beidh an bronnantas seo a thug Dia dúinn á cheiliúradh againn i rith Sheachtain na Scoileanna Caitliceacha 2017. Déileálann *Laudato Si'* le go leor ábhar comhshaoil: truailliú, triomach, athrú aeráide, easpa bithéagsúlachta agus an meath atá ag teacht ar an gcaighdeán maireachtála. Iarrann An Pápa Proinsias orainn comhoibriú lena chéile agus domhan níos fearr a chruthú do na glúine atá le teacht agus aire a thabhairt agus meas a léiriú don 'domhan coiteann'.

Cuirtear tús le ceacht an lae trí éisteacht le hábhar machnaimh ó *Laudato Si'* (LS) a chuireann an fhoghlaim i gcomhthéacs litir thréadach An Pápa Proinsias.

Tá an doiciméad ar fad ag: w2.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html

Ón gCuraclam: Leibhéal 4

An Creideamh Críostaí

Rúndiamhracht Dé

- Is é Dia, Dia an ghrá
- Tá grá buan, gan choinnioll, gan teorainn ag Dia dúinn (Is. 54:8; Ir. 31:3; CCC 220)
- Bhí meas agus luach ag Dia orainn fiú sular rugadh sinn. Is seoda luachmhara sinn os comhair Dé (Ir. 1:5)

An Cruthú

- Is í anáil an Spioraid Naoimh í, an bheatha ar domhan (Salm 33:6, 104:30; Gein. 1:2, 2:7; CCC 291, 703)
- Is comhartha de ghrá, de mhaitheas, de ghlóir, de chumhacht, d'áilleacht Dé é an Cruthú (CCC 32, 293; Iób 12:7–9; Salm 19).
- Tá gaol buan uathúil ag fir agus ag mná le Dia an cruthaitheoir, toisc go ndearnadh ina dheilbh féin iad. (Gein. 1:27; CCC 343, 355)
- Chuir Dia ar domhan sinn le go bhféadfaimis é a aithint, grá a thabhairt dó agus freastal a dhéanamh air, agus teacht chun na bhflaitheas dá bharr. (GS 19; CCC 1, 27, 44 agus 45, 55, 358, 1721: Duine mar phearsa spioradálta de bharr nádúir agus ghla)

Liotúirge agus Urnaí

Paidreacha Breise

- Ag guí faoi roghanna morálta
- Paidir ar son na gceart daonna

Briathar Dé

Plean Grámhar Dé don Slánú

- Scéal an Chruthaithe 1 (Gein. 1–3)
- Scéal an Chruthaithe 2 (Gein. 2:5–25)

Moráltacht Chríostaí

Teagasc Sóisialta na hEaglaise

- Is do chách acmhainní nádúrtha an chruthaithe, agus caithfear iad a roinnt go cothrom (GS 69: Ceann Scríbe na nEarraí Domhanda; CCC 353, 2452; CSDC 171)
- Caithfear leas na speiceas eile a chur san áireamh nuair a bhítear ag trácht ar cheann scríbe na n-earraí domhanda. (128 Curaclam Oideachas Reiligiúnach Leibhéal 4)
- Baineann luach ann féin le gach créatúr. Níl cead ag an duine iad a úsáid ar bhealach leithleach. (CCC 339)
- Is próiseas leanúnach é an Cruthú agus caithimid comhoibriú leis an bplean atá ag Dia dó. (CCC 307, 323)
- Míníonn scéal an chruthaithe go n-iarrann Dia ar an gcine daonna troid in aghaidh na rudaí a mbeadh drochthionchar acu ar an domhan nádúrtha, nó a dhéanfadh damáiste dó. (CCC 373, 2402; SRS 34: Tiarnas)

An Luan: Áilleacht an domhain choitinn a aithint

Sliocht Machnaimh: *‘Nuair a thuigimid go lonraíonn Dia ón uile rud a cruthaíodh spreagtar ár gcroí le Dia a mholadh as an uile neach beo agus adhraimid é in éineacht leo’. (LS 87)*

Déan Machnamh

Breathnóimid sa cheacht seo ar an domhan álainn a bhronn Dia orainn, agus ar áilleacht an chruthaithe.

Pléigh

Pléigh an domhan álainn a bhronn Dia orainn, ár n-áit chónaithe. Cuir tús leis an gceacht trí *Scéal an Chruthaithe* ó Geineasas 1–3 a léamh leis na daltaí. (Féach ar an leagan leasaithe thíos, nó déan an scríoptúr a léamh leis an rang díreach mar atá sa Bhíobla.)

I dtús báire ní raibh talamh ná spéir ná ainmhithe ar bith ann. Labhair Dia sa duibheagán: ‘Bíodh solas ann,’ agus bhí an solas ann. ‘Is maith an rud é’ arsa Dia, agus scar sé an solas ón dorchadas. Thug Dia ‘lá’ ar an solas agus ‘oíche’ ar an dorchadas. Tháinig an tráthnóna, d’imigh an dorchadas agus d’fhill an solas. Ba é sin an chéad lá. Ar an dara lá chruthaigh Dia neamh agus talamh. Chroch sé spéir fairsing ghorm os cionn na talún. Sheas sé siar agus thaitin an obair leis. ‘Is maith an rud é sin chomh maith’ a dúirt sé, agus b’shin deireadh leis an dara lá. Ar an lá dár gcionn mheas Dia gurbh fhiú eagar níos fearr a chur ar chúrsaí.

Arsa Dia: ‘Tagadh na huiscí go léir atá faoi neamh le chéile san aon áit amháin, agus bíodh an talamh tirim le feiceáil.’ Agus bhí sin amhlaidh. Thug Dia ‘tír’ ar an talamh tirim, agus ‘farrraigí’ ar na huiscí le chéile. Chruthaigh Dia na plandaí leis an talamh a chlúdach. Bhí gach uile shórt le feiceáil, na crainn, na féara, lus an chromchinn, na nóiníní, iad ag fás go forleathan. ‘Tá cuma bhreá ar chúrsaí,’ arsa Dia, agus chuir sin deireadh leis an tríú lá. Ar an gceathrú lá mheas Dia go raibh tuilleadh oibre de dhíth ar an lá agus ar an oíche. Rinne Dia dhá sholas mhóra, an solas is mó chun an lá a rialú agus an solas is lú chun an oíche a rialú, agus na réaltaí mar an gcéanna. Chuir Dia i bhfirmimint neimhe iad le taitneamh ar an talamh, chun an lá agus an oíche a rialú agus an solas a scaradh ón dorchadas. Sheas sé siar le breathnú ar a chuid oibre. ‘Tá ag éirí go breá liom,’ arsa Dia. Ba shin an ceathrú lá. An lá dár gcionn ba mhaith le Dia go mbeadh rath ar na huiscí le hiomad dúl beo, agus go mbeadh éanlaith ar eitilt os cionn na talún.

Chruthaigh sé na míolta móra agus gach uile shórt éisc a líon uiscí na bhfarrraigí, agus an uile chineál éin a d’eitilt os a gcionn. Chonaic Dia gur mhaith sin. D’imigh an solas agus tháinig an dorchadas. Ba shin an cúigiú lá. Ar an séú lá rinne Dia an uile chineál ainmhithe allta, an uile chineál eallaigh, an uile chineál péiste.

Chruthaigh sé an leon, an tíogar, an béar, an seangán is an séabra. Mheas sé go raibh rud tábhachtach amháin in easnamh. Chruthaigh Dia an duine ar a dheilbh féin, fireann agus baineann le haire a thabhairt don domhan álainn a chruthaigh sé, agus le taitneamh a bhaint as. Dhearc Dia ar gach ar chruthaigh sé agus bhí sé breá sásta leis an uile rud a rinne sé. Bhí an domhan iomlán cruthaithe aige i gceann sé lá. Ar an seachtú lá bhí sos maith ag Dia ansin agus é ag breathnú amach go sásta ar gach a ndearna sé.

Leathanach Gníomhaíochta

Ceistigh na daltaí maidir leis an scéal agus tabhair cóip an duine den scéalchlár atá ar leathanach gníomhaíochta Dé Luain dóibh. Iarr orthu taifead a dhéanamh ar na rudaí a chruthaigh/rinne Dia in aghaidh an lae. Is féidir leis na daltaí a leithéid a dhéanamh trí abairt a scríobh nó pictiúr a tharraingt.

Nóta: Cé go gcreidimid mar Chaitlicigh gur chruthaigh Dia an domhan, ní hé sin le rá go bhfuilimid in aghaidh teoiric na héabhlóide. Is próiseas leanúnach é an Cruathú, is bronntanas ó Dhia é, bíonn lámh aige i bpróiseas leanúnach na héabhlóide. Is é Dia a chruthaigh an domhan ón neamhniú agus atá beo i gcónaí ar domhan, de réir mar a bhíonn an saol ag fás agus ag athrú. Is bronntanas ó Dhia é an domhan.

An Luan: Áilleacht an domhain choitinn a aithint – Leathanach Gníomhaíochta

Scéalchlár an Chruthaithe!

Geineasas 1-3

Lá 1

Lá 2

Lá 3

Lá 4

Lá 5

Lá 6

Lá 7

‘Chonaic Dia gach a ndearna sé agus bhí sé go sármhaith’

An Mháirt: Ag tabhairt aire don domhan coiteann

Sliocht Machnaimh: *'Ná bímis ag ceapadh gur rud scoite amach uainn an nádúr, nó suíomh gan tábhacht ina mbímid ag cur faoi. Is cuid den nádúr muid féin, cuid bhunúsach de, agus bímid i gcónaí ag idirghníomhú leis dá bharr san.'* (LS 139)

Déan Machnamh

Breathnóimid inniu ar an méid atá le rá ag An Pápa Proinsias maidir leis an domhan coiteann sa litir a scríobh sé chuig an domhan, *Laudato Si'*. Iarrann An Pápa Proinsias orainn breathnú ar an damáiste a rinneamar ar domhan agus aire níos fearr a thabhairt dó.

Téigh go: cafod.org.uk/Education/Primary-schools/Laudato-Si-animation or www.trocaire.org/sites/default/files/resources/edu/laudato-si-encyclical-primary.pdf

Tá beochan ag an láthair seo a dhéanann cur síos ar *Laudato Si'* ar bhealach sothuigthe. Tá script agus gníomhaíochtaí eile ann, leathanach le dathú, moltaí breise agus gníomhaíochtaí. (Bain úsáid astu de réir mar a oireann).

Tá ceacht an lae bunaithe ar an mbeochan.

Pléigh

Déan an bheochan ina iomláine a thaispeáint agus cuir na ceisteanna tábhachtacha seo:

- Cad a iarrann an Pápa orainn a dhéanamh sa litir seo?
- Cén bhrí a bhaineann An Pápa Proinsias as an téarma 'domhan coiteann'?
- Conas mar atáimid ag déileáil leis an domhan, dar leis an bPápa?
- Cad a tharla don domhan dá bharr?

Déan an bheochan ina iomláine a sheinm den dara huair agus cuir na ceisteanna criticiúla seo:

- Cén fáth ar scríobh An Pápa Proinsias an litir seo an dóigh leat?
- Cé a bhíonn ag fulaingt de bharr ár ngníomhartha féin?
- Conas is féidir linn páirt a ghlacadh agus aire a thabhairt don domhan coiteann?
- Cén sórt domhan is ceart dúinn a chur ar aghaidh do na glúine atá le teacht?

Leathanach Gníomhaíochta

I ndiaidh na hoibre seo, is féidir leis na daltaí achoimre de theachtaireacht an Phápa – *Laudato Si'* – a scríobh ar leathanach gníomhaíochta Dé Máirt.

An Déardaoin: Ag cosaint an domhain choitinn

Sleachta Machnaimh: *'Iarraim go práinneach oraibh comhrá úr a chur ar bun maidir leis an mbealach ina roinnfidimid todhchaí an phláinéid. Ba cheart go mbeadh comhrá cúramach uileghabhálach ann, toisc go mbíonn tionchar ar chách ag an dúshlán comhshaoil atá romhainn, géarchéim atá bunaithe ar ár stíl maireachtála féin.'* (LS 14)

'Tá an domhan, ár n-áit chónaithe coiteann, ag iompú de réir a chéile ina charn mór aoiligh.' (LS 21)

'Tá na fadhbanna truaillithe agus fuíollábhair fite go dlúth leis an gcultúr aonúsáide ...' (LS 22)

'Ní féidir leis na mílte speiceas Dia a ghlóiriú a thuilleadh, toisc gur chuireamar deireadh leo. Ní labhraíonn siad linn níos mó. Níl sé de cheart againne deireadh a chur le speiceas ar bith.' (LS 33)

Déan Machnamh

Beimid ag díriú inniu ar na bealaí inar féidir linn an domhan coiteann a chosaint i ngnáthchúrsaí an lae.

Caithfear cuimhneamh air gur chuir Dia glao orainn. Meabhraíonn An Pápa Proinsias dúinn an pláinéad a chosaint agus a chaomhnú toisc gur bronntanas ó Dhia é ár n-áit chónaithe, agus toisc gur giollaí an domhain atá ionainn lenár linn. Ba mhaith le Dia go dtabharfaimis aire cheart do gach aon ghné den saol agus áit chónaithe níos fearr a dhéanamh as.

Ionas gur féidir linn an domhan a chosaint caithfear maolú a dhéanamh ar an méid fuinnimh a úsáidimid, nó a chuirimid amú in aghaidh an lae. Cuireann an domhan acmhainní luachmhara ar fáil dúinn a bhíonn uainn i rith an lae. Dóitear breoslaí iontaise (gual, ola, gás) leis na tithe a théamh agus na carranna a rith. Is minic go mbíimid míchúramach le hacmhainní an domhain, agus iad a chur amú.

Mar ghiollaí (cosantóirí agus caomhnóirí) ar dhomhan Dé, ba cheart go mbeimis cúramach agus na hacmhainní amháin atá de dhíth orainn a úsáid. Caithimid an domhan coiteann a chaomhnú do na glúine atá le teacht.

Leathanach Gníomhaíochta

Freagair na ceistanna ar Leathanach Gníomhaíochta Dé Déardaoin sa seomra ranga le fáil amach an bhfuil giollacht mhaith á dhéanamh agaibh mar chaomhnóirí ar an méid a chruthaigh Dia.

Má tá Bratach Ghlas gnóthaithe ar scoil, nó sibh a bheith á lorg, is tábhachtach an rud é a mheabhrú do na daltaí go gcaithfear fuinneamh a chaomhnú agus a shábháil.

Is féidir le daltaí suirbhé dá gcuid féin a reáchtáil sa bhaile féachaint an bhfuil muintir an tí mar chaomhnóirí maithe ar na hacmhainní a bhronn Dia orainn.

An Déardaoin: An domhan coiteann á chosaint – Leathanach Gníomhaíochta

Giollacht mhaith a dhéanamh ar an domhan a bhronn Dia orainn!

DÉAN SUIRBHÉ SA SEOMRA RANGA:

Rang _____ Seomra # _____ Múinteoir _____

Stiúrthóirí an tsuirbhé _____

SOILSE

1. An bhfághtar na soilse ar siúl gan chúis maith a bheith leis? _____

2. An dtugann duine aire na soilse a mhúchadh ag am sosa is ag am scoir? _____

Más ea, cén duine? _____

An úsáidtear bolgáin solais atá tíosach ar fhuinneamh? _____

RÍOMHAIRÍ AGUS TREALAMH LEICTREACH

1. An múchtar ríomhairí agus trealamh leictreach nach bhfuil in úsáid, agus ag deireadh an lae? _____

2. An bhféachann duine chuige go ndéantar an múchadh seo? _____

Más ea, cén duine? _____

FUINNEOGA AGUS DOIRSE

1. An bhfághtar fuinneoga nó doirse ar oscailt agus an teas ar siúl? _____

2. An bhfuil fuinneoga déghlinithe agaibh? _____

3. An mbíonn séideadh isteach ag doirse nó ag fuinneoga áirithe? _____

TEAS

1. An féidir an teas a ardú nó a íslíú sa seomra seo amháin? _____

2. An mbíonn na dorchlaí chomh te leis na seomraí? (Ní gá, mar bíonn daoine ag bogadh thart) _____

3. An múchtar an teas leathuair a chloig roimh am scoir? _____

ATHCHÚRSÁIL

1. An ndéantar páipéar a athchúrsáil? _____

2. An mbaintear úsáid as páipéar athchúrsáilte ar scoil? _____

3. An ndéantar cóipeáil go rialta ar dhá thaobh an leathanaigh _____

Conas mar a d'éirigh leat?

Is féidir feabhsú	Tá ag éirí liom	Jab maith!
Tuigim cad atá le déanamh!	Lean ar aghaidh!	Maor maith ar Chruthú Dé.

Moltaí feabhsaithe: _____

An Aoine: An domhan coiteann á roinnt againn

Sleachta Machnaimh: *'Cé go bhfuilimid suite air gur tógadh gach duine in íomhá Dé, caithimid a thuiscint go bhfuil a ról féin ar domhan ag cách. Ní duine iomarcach é duine ar bith. Tugann an chruinne ar fad cur síos dúinn ar ghrá Dé, agus ar an gcion gan teorainn atá aige dúinn. An talamh, an t-uisce, na sléibhte: tá teagmháil Dé le sonrú i ngach aon cheann acu.'* (LS 84)

'... caithimid a thuiscint gur taisce shaor a bronnadh orainn é an domhan, caithimid é a roinnt le cách.' (LS 159)

'Tá dúshlán cultúrtha, spioradálta, oideachasúil romhainn, agus iarrfar orainn cur chuige ar aistear fada na hathnuachana.' (LS 202)

Déan Machnamh

Is é seo an lá deireanach de Sheachtain na Scoileanna Caitliceacha agus beimid ag díriú ar an domhan coiteann a roinnt le pobal an phláinéid. Is é an cine daonna, iadsan a chónaíonn sa leathsféar thuaidh ach go háirithe, is cúis leis an téamh domhanda, an t-athrú aeráide. Roinnimid acmhainní an phláinéid lena chéile, agus bíonn toradh deimhneach nó diúltach ar an saol ag gach uile ghníomh dhaonna. (Féach ar acmhainní Rang a Trí agus Rang a Ceathair más rud é nár dhéileáil an rang leis an téamh domhanda go dtí seo.)

Pléigh

Pléigh leis an rang tubaiste nádúrtha ar bith ar chuala siad faoi. (Tá íomhánna a spreagfadh plé ar chúrsaí an téimh dhomhanda ar fáil ag: www.trocaire.ie)

Tóg an spéirling Maitiú i Háití, mar shampla. Cén tionchar a bhíonn ag tubaiste dá leithéid ar mhuintir na tíre? Conas is féidir linne cabhrú leo? Mar thoradh ar na tubaistí nádúrtha atá ag tarlú go forleathan ar fud an domhain tá fás tagtha i líon na ndaoine a dtugtar **dídeanaithe aeráideacha** orthu.

Leathanach Gníomhaíochta

Tabhair cóip an duine de Leathanach Gníomhaíochta Dé hAoine maidir le teifigh aeráideacha do na daltaí, le go bhfaighfí amach an bhrí a bhaineann leis an téarma seo. Déan an t-alt a phlé, agus cuir paidir in airde lena chéile ar son a ndaoine a chuirtear as baile de bharr athrú aeráide, nó de bharr chogaidh, nó gorta, nó triomach.

Guigh

Cuir deireadh leis an gceacht trí urnaí a dhéanamh ar son na ndaoine a d'fhulaing ó na tubaistí nádúrtha a tharla de bharr an téimh dhomhanda (Paidir ar leathanach gníomhaíochta Dé hAoine.)

Nóta: Má theastaíonn uait forleathnú a dhéanamh ar na cúrsaí seo faoin athrú aeráide/téamh domhanda leis an rang, tá breis eolais ag: www.trocaire.ie. Tá acmhainní go leor ann faoin ábhar, faoi fheachtas Thrócaire an Charghais 2017, '**Athrú Aeráide, Ceartas Aeráide**'. Tá tuilleadh taighde leanúnach ar siúl faoin athrú aeráide, agus is léir nach ábhar comhshaoil amháin é.

An Aoine: An domhan coiteann á roinnt againn – Leathanach Gníomhaíochta

Cad is teifeach aeráideach ann?

Is teifeach aeráideach é an duine a chuirtear ó bhaile agus óna dhúiche féin de bharr thorthaí an athraithe aeráide agus an téimh dhomhanda.

Tarlaíonn an t-athrú aeráide de bharr eachtraí nádúrtha ar nós phléasc bholcánach, chomh maith le gníomhaíochtaí an chine dhaonna. Tharla an t-athrú aeráide seo go minic ón uair a cruthaíodh an domhan i bhfad i bhfad ó shin.

Is é an téamh domhanda an léargas is nuai atá ann den athrú aeráide. Bíonn gníomhaíochtaí an chine dhaonna, ar nós breoslaí iontaise a dhó agus crainn a leagadh ag cur go mór leis an téamh domhanda toisc go scaoiltear gáis ceaptha teasa lena linn. Déanann na gáis ceaptha teasa seo an teas a ghaistiú san atmaisféar.

De bharr an athraithe teochta agus aeráide bíonn na hoighearshruthanna agus na hoighearchaidhpeanna ag leá. Tarlaíonn tuilte dá bharr, agus ardaítear leibhéil na bhfarraigí.

Nuair a ardaíonn an teocht tarlaíonn triomaigh, agus leathnaítear ar na fásaigh, agus iompaítear talamh féarach ina fhásach.

Báitear tailte áirithe de bharr na n-athruithe seo i leibhéal na bhfarraigí mar shampla, agus ní féidir cónaí iontu a thuilleadh. Nuair a tharlaíonn an triomach, ní féidir le pobail i ndúichí áirithe bealach maireachtála a dhéanamh a thuilleadh dóibh féin.

Baineann an teifeach aeráideach le dream teifeach níos mó ar a dtugtar dídeanaithe an chomhshaoil. I measc na ndídeanaithe seo tá daoine a d'fhág an baile de bharr na dtubaistí nádúrtha, súnáimthe, bolcáin ag pléascadh agus araile. Tá breis eolais maidir le dídeanaithe ar fáil ag https://www.trocaire.org/sites/default/files/resources/edu/resource_refugee_crisis.pdf. Toisc gur de lucht leanta Chríost sinn, iarrtar orainn a bheith gníomhach in aghaidh an athraithe aeráide agus cabhrú leo san atá mar theifigh aeráideacha nó mar dhídeanaithe an chomhshaoil.

CAD IS DÍDEANAÍ ANN?

Duine a chuirtear iallach air a thír féin a fhágáil toisc go mbíonn a bheatha i mbaol, agus a lorgaíonn dídean i dtír éigin eile. Foréigin, coinbhleacht, idirdhealú a bheadh bunaithe ar chreideamh, ar chiníochas, idirdhealú sóisialta nó polaitiúil, nó tubaistí nádúrtha is cúis leis an teitheadh seo, de ghnáth.

Samhlaigh!

Samhlaigh dá mbeadh ort féin imeacht ó bhaile de bharr tubaiste nádúrtha. Scríobh scéal a bheadh bunaithe ar an ábhar seo, nó déan póstaer a dheardh nó leabhar treorach a chur le chéile le tabhairt don duine nuathagtha chun na háite a raibh air nó uirthi imeacht ó bhaile.

A Thiarna, chruthaigh tú an pláinéad álainn seo dúinn.

Cabhair linn aire a thabhairt don domhan coiteann.

Bíodh tuiscint againn go roinntear acmhainní an domhain le cách.

Cabhair linn a bheith gníomhach agus saol níos fearr a dhéanamh den áit chónaithe, is cuma cén áit ina mairimid.

Tabhair cabhair do na daoine atá i mbaol de bharr na dtubaistí nádúrtha.

Caomhnaigh iad a Thiarna.